

Uitgaan vroeger en nu

CASUS Ninette van Hasselt

Uitgaan lijkt iets van alle tijden. Een ritueel dat hoort bij de overgang van jeugd naar volwassenheid. Maar is dat wel zo? Gingen jongeren altijd al uit? Gaat het om oude rituelen in een nieuw jasje of is het uitgaansleven van vandaag echt anders dan voorheen?

Een eeuw geleden was het uitgaansleven nog alleen het domein van volwassenen. Zij bevolkten in het weekend de cafés en bezochten de variététheaters. Jongeren onder de achttien kwamen er vrijwel niet. Die ontmoetten elkaar bij danslessen en gala's, bij kermissen en jaarfeesten of op straat. Het Nederlandse uitgaansleven was nog nauwelijks ontwikkeld, al waren er natuurlijk plaatsen van nachtelijk vertier, zoals op de Amsterdamse Zeedijk en in het Rotterdamse Katendrecht. Daar werd gedanst, geflirt en gedronken, vooral met dames van lichte zeden. Maar van een bruisend uitgaansleven, zoals dat in Berlijn en Londen rond de Eerste Wereldoorlog ontstond, was lange tijd geen sprake.

'Roaring twenties'

Toch moderniseerde Nederland in rap tempo. Steeds meer gezinnen kregen thuis een radio en luisterden in hun vrije tijd naar jazz, de nieuwe muziek uit Amerika. In de tweede helft van de jaren twintig ontketende de charleston een ware dansrage. Het aantal dansgelegenheden nam snel toe. Bestuurders maakten zich grote zorgen over het 'dansvraagstuk', maar het tij was niet meer te keren. Jongvolwassenen hadden in de danssalons een plek gevonden om elkaar in de nachtelijke uren te ontmoeten, zonder ouderlijk toezicht.

De korte rokjes, korte lokken en de geëmancipeerde houding van meisjes die uitgingen, riepen nogal wat weerstand op. Er werden verwoede pogingen gedaan om hen te beschermen tegen deze 'kwade invloeden', met volksdansen, jeugdkampen en padvinderij. En alhoewel de zaterdagavond veelal was gereserveerd voor verenigingsactiviteiten, werd vooral in de grote steden de zondagavond een populaire uitgaansavond. In vergelijking met het huidige uitgaansleven was het

nog wel een brave boel: in Amsterdam mocht alleen worden gedanst in een van de zeven dancings op de Zeedijk. Daar was je onder de achttien niet welkom en de deuren sloten om middernacht.

Het dansleven verloor haar schwing door de beurskrach van oktober 1929 en de economische malaise die volgde. In de Tweede Wereldoorlog werd uitgaan bovendien ontmoedigd: Joodse en zwarte musici mochten niet meer optreden onder het nazi-Duitse bewind. Ook Amerikaanse muziek was verboden, vooral 'negroïde elementen in dans- en amusementsmuziek'. De 'Europeesche geest' moest worden hersteld.

Korte rokjes, korte lokken en de geëmancipeerde houding van de meisjes riepen weerstand op.

Meer tijd en geld voor jongeren

Bij de uitbundige bevrijdingsfeesten die na de Tweede Wereldoorlog werden gevierd, bleek Nederland ook bevrijd van de ban op Amerikaanse muziek. Dankzij de status die Amerika had verworven als bevrijder, was de weerstand die voor de oorlog nog bestond tegen de Amerikaanse cultuur vrijwel volledig verdwenen. Films en muziek uit de VS sloegen in de jaren na de oorlog beter aan dan ooit tevoren. Toch werd er verder weinig gefeest in deze wederopbouwfase. Er werd hard gewerkt en vrije tijd werd vooral thuis doorgebracht. Dat veranderde pas in de loop van de jaren vijftig. In die tijd nam de welvaart snel toe. Tussen 1950 en 1970 vervijfvoudigden de consumptieve bestedingen. Werkende jongeren hoefden niet langer een groot deel van hun loon in te leveren als bijdrage aan het gezinsinkomen.

Vanaf de jaren vijftig ontdekten de uitbaters in de grote steden de nieuwe jonge doelgroep. Consumptieve bestedingen van jongeren namen sterk toe, omdat ze niet langer hoefden bij te dragen aan het gezinsinkomen. Foto: Nekenasoa

De toegenomen welvaart onder jongeren en de opmars van de televisie in de Nederlandse huiskamers zorgden ervoor dat het uitgaansleven langzaam veranderde. Volwassenen brachten hun vrije weekendavonden vooral thuis door en jongeren namen hun plaats in het openbare uitgaansleven in. Vooral de werkende jeugd was op zaterdagavond steeds vaker te vinden in de bioscoop, het café of de dancing. De traditionele uitgaansavond – de zondag – boette langzaam aan belang in.

In de grote steden ontdekten uitbaters de nieuwe jonge doelgroep en programmeerden in hun dancings een mix van vooral Amerikaanse muziekstijlen. 'Rock & roll', de nieuwe rage uit de VS en een lofzang op de jonge arbeider, sloeg in als een bom. Geïnspireerd door films en muziek met sterren zoals Elvis Presley en Bill Haley, droegen jonge werkenden vetkuiven, petticoats en leren jasjes. Nozems werden ze genoemd en ze zorgden eind jaren vijftig en begin jaren zestig voor veel maatschappelijke beroering.

Chaos en rumoer

Tot de jaren zestig liepen de meeste jongeren uit de middenklasse nog in de pas met hun ouders en hun maatschappelijke zuil. Maar halverwege de jaren zestig ontketende de beat, met bands zoals de Beatles en de Rolling Stones, een snelle en massale verandering, ook in het uitgaansleven. Dat bracht chaos en rumoer. Drugsgebruik nam sterk toe en hoorde bij de tegencultuur waarmee jongeren uit de blanke middenklasse zich verzetten tegen de dominante cultuur van hun ouders. Middelen zoals cannabis en LSD werden symbolen in de strijd tegen de gevestigde orde (zie ook Nabben in deze AGORA). Het aantal concertzaaltjes, dancings, jongerenhonken en jeugdsozen nam snel toe. In de stad Utrecht bijvoorbeeld werden de werkkelders herontdekt en verhuurd aan groepen studenten. Elke subgroep had zijn eigen kelder met eigen langspeelplaten en optredens. Zolang de kelder maar om elf uur sloot, had de politie geen bezwaren.

In Amsterdam werd de kerk van de Vrije Gemeente aan de Weteringschans in oktober 1967 gekraakt door een groep hippies. Zij bouwden het om tot een eigen club: Paradiso, wellicht geïnspireerd door het eerste popfestival, 'A Flight to Lowlands Paradise', dat in november 1967 plaatsvond:

De bezoekers van Paradiso en de Utrechtse werkkelders waren veelal studenten en jonge werkenden, de gangmakers van de nieuwe 'jeugdcultuur'. Die term is wel opvallend, want het ging vooral over jongvolwassenen. Tot ver in de jaren zestig werden jongeren onder de 18 nog beschouwd als kinderen. Dans- en drinkgelegenheden waren veelal ontoegankelijk voor jongeren tot 18 jaar. Ook bij de dansavonden die steeds meer patronaten, jongerenverenigingen en jeugdsozen organiseerden, werden jongeren onder de achttien vaak niet toegelaten.

Hip

In Amerika was inmiddels een subcultuur ontstaan van 'love, peace and happiness'. Deze hippiecultuur betoverde eind jaren zestig en begin jaren zeventig ook Nederland. Amsterdam werd het Mekka van de hippies. De invloed op de Nederlandse uitgaanscultuur was groot: hippies organiseerden niet alleen het eerste Nederlandse buitenfestival,

in het Rotterdamse Kralingen, maar normaliseerden ook het gebruik van geestverruimende middelen.

Dansen op muziek van platen, in plaats van livemuziek en -optredens, werd in de loop van deze periode steeds populairder. Steeds meer jongerencentra programmeerden niet langer bandjes, maar zorgden voor een draaitafel en een dj en werden omgedoopt tot discotheek. De opzweepende en ritmische muziek die daar werd gedraaid, kreeg de naam disco. Disco was aanvankelijk alleen populair in de New Yorkse gayscene, maar daar kwam verandering in door de film 'Saturday Night Fever'. De opkomst van disco en discotheken zorgde voor een enorme verandering van het uitgaansleven. Hits werden niet langer alleen op de radio geboren, maar ook in hippe clubs. Tot diep in de nacht werd er gedanst, waarbij ook de herontdekking van cocaïne zorgde voor een verschuiving van het nachtelijk uitgaansritme. 'Sluistungstijdens bestaan niet meer, met de witte motor en drank', zo berichtte de Nieuwe Revue in september 1985. Uitbaters kregen ruim baan om hun gelegenheden te ontwikkelen, want het uitgaansleven werd steeds meer gezien als een impuls voor de economie. Ondanks de economische crisis nam het aantal discotheken ook in de jaren tachtig toe: beroemde discotheken zoals de Mazzo en de Rigter openden hun deuren.

Zondagavond was een populaire uitgaansavond.

Hedon en house

De ontwikkeling die het 'uitgaansleven van nu' nog steeds tekent, was de opkomst van house, eind jaren tachtig. House bloeide op in de hedonistische jaren negentig, toen het economische tij was gekeerd. Al snel werd 'house' en de daarbij horende uitgaansstijl meer mainstream onder de noemer 'dance'. Daaronder viel een waaier aan stijlen, variërend van gabber tot mellow house, met elk hun eigen festival. De elektronische muziek, de soms extravagante stijl, het gebruik van XTC, het dansen tot in de vroege morgen en de massaliteit van de feesten waren kenmerkend voor dit nieuwe uitgaansleven.

De opkomst van dance-evenementen luidde een tijd in van grootschalige feesten. Niet alleen dance-evenementen, maar ook schuurfeesten en muziekfestivals popten als paddestoelen uit de grond. Het aantal evenementen vervijfvoudigde in dertig jaar tijd. Ruim eenderde hiervan zijn pop- en dance-evenementen, waarbij het gros 5000-25.0000 bezoekers trekt (zie ook Nabben in deze AGORA). De trend tot grootschaligheid werd overgenomen door discotheken. Mega-discotheken aan de randen van de steden (zodat omwonenden niet te veel last hadden van de dancdreunen), met een vloeroppervlak van zo'n 4000m², waren geen uitzondering. Zij profiteerden van de toegenomen mobiliteit van uitgaanders, die steeds gemakkelijker met een groep vrienden in een andere stad, regio of soms zelfs land hun vertier zoeken. De concurrentie van de opkomst van mega-discotheken, festivals en evenementen had ingrijpende gevolgen voor het aantal discotheken. In een kwart eeuw (1995-2010) daalde dat aantal van 453 naar 271; veel kleine dorpsdiscotheken verdwenen.

Uitgaansleven van morgen

Uitspraken doen over de toekomst van het uitgaansleven is riskant, want wat vandaag een opkomende trend is, kan morgen voorbij zijn. Toch is er een paar opvallende veranderingen, die de voorbode lijken te zijn van het uitgaansleven van morgen.

Steeds meer jongeren ontdekken dat ze met beperkte middelen via sociale media snel een feest kunnen organiseren. In korte tijd kun je een hele horde mensen bijeen krijgen. Hoewel de term 'Facebookfeestje' door de rellen in Haren is besmet, bloeien dergelijke feestjes als nooit tevoren. De locatie is telkens anders, de ene keer is een discotheek afgehuurd, de andere keer een boot of oude fabriekshal. Jongeren voelen zich vooral verbonden met een party-organisatie, muziekstroming of dj. Dat brengt hen het ene weekend naar een festival zoals Bungalop, het volgende naar een optreden in de Amsterdamse Melkweg en een weekend daarna naar de kroeg-om-de-hoek. De binding van een ondernemer met zijn bezoekers wordt hierdoor steeds minder groot. Dat geldt ook voor het personeel, en al helemaal voor de portiers. Uitbaters huren steeds vaker externe beveiligers in, waardoor het per week kan verschillen wie de deur bewaakt. De vaste portier – die elke zaterdagavond zijn vaste klanten verwelkomt, weet wie de relschoppers en wie de dealers zijn – wordt schaars.

De traditionele horeca staat voor een grote uitdaging. Discotheken en cafés zien hun publiek krimpen door de nieuwe concurrentie van (soms illegale) feesten en festivals. De nieuwe regels over het schenken van alcohol aan jongeren onder de 18 jaar maken het er niet gemakkelijker op om het hoofd boven water te houden. Zelfs al zet deze doelgroep niet zo veel om, ondernemers willen deze nieuwkomers wel aan zich binden. In Groningen opent, geïnspireerd door MasMas in Barcelona, een club waar jongeren zelf de programmering bepalen en waar geen alcohol wordt geschonken. Vraag is of dat 'het nieuwe uitgaan' wordt voor jongeren onder de achttien.

Bezoekers van Paradiso en Utrechtse werfkelders: de gangmakers van de nieuwe jeugdcultuur.

Conclusie

Bij de overgang van jeugd naar volwassenheid hoort sinds mensenheugenis een fase waarin grenzen worden verkend, vriendschappen gevierd en liefdes ontluiken. En dat alles bij voorkeur buiten het toezien oog van opvoeders. In de loop van de twintigste eeuw hebben jongeren daar steeds meer ruimte voor gekregen. Veel cafés en festivals werden monoculturen van jongeren op zoek naar vertier.

Met de toename van welvaart en vrije tijd is het uitgaansleven enorm uitgedijd. Het werd een stedelijke industrie van groot economisch belang. In het kielzog daarvan werden vraagstukken zoals uitgaansgeweld en alcoholmisbruik belangrijke politieke issues, met nieuwe maatregelen en wetten tot gevolg.

In essentie zijn veel van de vraagstukken die vandaag, en vermoedelijk ook morgen, in het uitgaansleven spelen niet nieuw. Afgelopen eeuw laaide om de paar decennia het maatschappelijk debat op over onderwerpen als sluitingstijden, roekeloze jeugd, geluidsoverlast en middelengebruik. Nieuw is wel de schaal waarop er wordt uitgegaan. 'We zijn een land van feestvierders geworden' sprak Job Cohen naar aanleiding van de Project X rellen in Haren. Die uitspraak schetst de geschiedenis van het uitgaansleven van de afgelopen eeuw in een notendop.

Ninette van Hasselt (nhasselt@trimbos.nl) is programmahoofd Jongeren en Riskant Gedrag bij het Trimbos-instituut en adviseur bij het Centrum Veilig en Gezond Uitgaan (www.cvgu.nl). Dit artikel is een bewerking van een hoofdstuk uit haar boek 'Pubers en Uitgaan', dat in 2014 bij uitgeverij Boom verschijnt.

Literatuursuggesties

- Bogt, T.F.M. ter & B. Hibbel (2000) *Wilde jaren: een eeuw jeugdcultuur*. Utrecht: Lemma.
- Heuvel, M. van der (1997) *Jeugd tussen traditie en moderniteit - Transformaties van naoorlogse jeugdcultuur en het beheer over de jeugd*. In: Luykx, P. en P. Slot (1997) *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig*. Verloren, Hilversum.
- Mutsaers, L. (2007) *Op de maat en in de pas: de populaire danscultuur in de stad Utrecht 1918-1940*. Uit: *Jaarboek Oud-Utrecht*, 2007, p. 115-170.
- Nabben, T. (2010) *High Amsterdam - Ritme, roes en regels in het uitgaansleven*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Righart, H. (1995) *De eindeloze jaren zestig - Geschiedenis van een generatieconflict*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam Antwerpen.